ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Шевченко Анастасії Віталіївни «Рід Гошкевичів у соціокультурному житті України», поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 «Історія та археологія»

На сучасному етапі розвитку історичної науки зростає значення досліджень, зроблених на основі методів та принципів антропологічно орієнтованої соціальної історії та її складової – «нової сімейної історії». Неабияке значення таких досліджень стає зрозумілим, зважаючи на тривалі періоди бездержавності України, коли інтелігентські, священницькі, козацько-старшинські та дворянські родини виступали певними суспільними ланками соціокультурної дійсності й носіями національних цінностей. У цьому розумінні сімейна історія є одним із засобів дослідження соціокультурної та інтелектуальної історії України.

У видовому плані до таких досліджень можемо віднести й дисертаційну роботу А.В. Шевченко «Рід Гошкевичів у соціокультурному житті України», присвячену цікавій, малодослідженій для сучасної української історичної науки темі. Тому актуальність теми представленого дисертаційного дослідження не викликає жодних сумнівів.

У дисертації представлено чітке формулюванням мети та завдань дослідження, які окреслюють провідну проблематику дисертації.

Структура роботи логічна й підпорядкована меті та завданням дослідження. Достатньо чітко визначені актуальність, об'єкт, предмет, наукова новизна, обґрунтовано хронологічні, територіальні рамки та практичне значення дослідження.

У першому розділі роботи подано історіографічний огляд проблеми, охарактеризовано джерельну базу та використані методи дослідження (с. 26–59).

Історіографічний огляд (с. 26–37) досить логічно структурований на три умовні періоди. Завдяки такому поділу дисертантка виділила особливості дослідження історії роду Гошкевичів на різних етапах.

Так, дослідниця цілком справедливо відзначає, що вивчення проблеми було започатковано у дореволюційний період (до 1920 р.), хронологічно пов'язаний з активною діяльністю дипломата Йосипа Антоновича Гошкевича та його племінника археолога Віктора Івановича Гошкевича та представлений оцінками їх робіт сучасниками. Другий період, «радянський» (до 1990 р.), характеризується існуванням двох напрямів у вивченні проблеми – радянської та діаспорної. Так, для радянської історіографічної традиції було характерним формування певних образів окремих персоналій та часткове знецінення їх роботи або дослідження в контексті панівної ідеології. Натомість, в роботах діаспорних учених деякі персоналії представлені доволі контрастно, особливо це стосується діяльності археолога Віктора Гошкевича. Третій, «сучасний» (з 1990-х рр.), пов'язаний перш за все з активізацією вивчення життя і діяльності Віктора Гошкевича та його родини на теренах Херсонщини.

Ґрунтовним є вивчення та систематизація джерельної бази дисертації (с. 37–49). Так, дисертанткою було опрацьовано широке коло архівних матеріалів, що зберігаються в одинадцяти архівосховищах України: Інституті рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського, Державному архіві Миколаївської області, Державному архіві Херсонської області, Державному архіві Полтавської області, Науковому архіві та архіві відділу кадрів Інституту археології Національної академії наук України, Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України, Центральному державному історичному архіві України, Центральному державному архіві громадських об'єднань України, Центральному державному архіві зарубіжної україніки та архівних фондах Херсонської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Олеся Гончара і Херсонського обласного краєзнавчого музею. Крім цього, представлено

джерела п'яти закордонних архівів: Національного історичного архіву Білорусі (м. Мінськ, Республіка Білорусь), Наукового архіву Інституту історії матеріальної культури РАН (м. Санкт-Петербург, РФ (Російська Федерація), Архіву зовнішньої політики Російської імперії історико-документального департаменту МЗС РФ (м. Москва, РФ), Російського державного історичного архіву (м. Санкт-Петербург, РФ) та Російського державного архіву давніх актів (м. Москва, РФ).

У свою чергу, згідно поставлених дослідницьких завдань, використані джерела поділено на чотири комплекси: письмові (документальні; теософські, наукові, публіцистичні праці представників роду: его-джерела, періодична преса тощо), візуальні, речові та лінгвістичні. Це дозволило комплексно репрезентувати сімейну історію Гошкевичів, основні напрями їх культурної, громадської та наукової діяльності у відповідному соціокультурному середовищі.

Одним із найбільш важливих здобутків А.В. Шевченко стали дослідження та систематизація «Сімейного архіву Леоніда Гошкевича», що зберігається у фондах Херсонської обласної універсальної наукової бібліотеки імені Олеся Гончара. У результаті проведеної роботи у науковий обіг було введено низку невідомих раніше документів.

Зважаючи на те, що дисертаційна робота має міждисциплінарний характер, в ній презентовано різноманіття понятійного апарату та методологічного інструментарію дослідження (с. 49–59). Зокрема, А.В. Шевченко вичерпно схарактеризувала такі поняття, як «рід», «покоління», «священицький рід» та ін.

У другому розділі дисертації (с. 60–104) проаналізовано походження і ранню генеалогію роду Гошкевичів. А.В. Шевченко представила становище репрезентантів династії в тогочасних суспільно-політичних процесах, підкреслюючи, що родина була класичним прикладом спадкової священницької династії.

Досить комплексно досліджено діяльність дипломата Йосипа Гошкевича (с. 79–89). Визначено характерні риси його дипломатичної роботи, зокрема «мирна» консульська діяльність у японському м. Хакодате, що яскраво проявлялася попри агресивну політику уряду Російської Імперії щодо Японії.

У пп. 2.4. (с. 90–104) дисертантка вперше представила комплексне дослідження життя та діяльності священнослужителя Леоніда Гошкевича, який займав поважне місце у церковно-релігійному житті Південної України першої половини XX ст. Його діяльність яскраво відбиває процес становлення «радянської» церкви у регіоні. Відзначимо, що досить цікавим було рішення паралельно з вибором життєвої стратегії о. Леоніда у революційний період, на противагу, представити ще й позицію іншого відомого представника херсонського священства та дружньої до Гошкевичів родини – Іоанна Скадовського.

Цілком переконливо А. Шевченко визначила основні шляхи професійної реалізації Гошкевичів в період модернізаційних змін кінця XIX – початку XX ст, представлені у третьому розділі (с. 105–141). Досить актуальним було розділення репрезентантів династії за соціальним принципом на «просопографічні групи», що дало можливість виокремити певні особливості їх професійного становлення.

Для дослідження наукових надбань археологів Віктора Гошкевича та Ірини Фабриціус було використано модель «інтелектуальної біографії», що репрезентовано у четвертому розділі дисертації (с. 142–218). У роботі представлено роль В. Гошкевича та І. Фабриціус як вчених у науковому колі їх сучасників, а також сприйняття співтовариством археологів результатів їх наукових досліджень у науковому дискурсі вітчизняної археології на наступних етапах.

Позитивно оцінюючи дисертацію А. Шевченко слід відзначити, що вона не позбавлена окремих недоліків:

1. інформація про життя та діяльність окремих представників роду Гошкевичів (наприклад, Миколу Івановича Гошкевича) представлена у дисертації досить локаційно;
2. на стор. 51 заявлено про те, що під час проведення дослідження став в нагоді концепт «конфлікту поколінь», який використовують у дослідженні протиріч між представниками різних поколінь для визначення відмінностей життєвих орієнтацій та ідеалів, натомість у самій роботі дисертантка цьому концепту не приділила достатньої ролі і не можна в повному обсязі зрозуміти відмінності у життєвих орієнтаціях та ідеалів представників різних поколінь роду Гошкевичів;
3. у роботі достатньо велика увага приділена соціологічним аспектам дослідження, наприклад, використання базового методу «нова сімейна історія» (стор.50), методу соціальних трансмісій (стор. 51) та інших, але, на жаль, не приділена увага характеристиці психологічної атмосфери, що була притаманна родинам Гошкевичів різних поколінь, моделям виховання, навчання, життєвим цінностям та аспектам побутового життя роду Гошкевичів;
4. враховуючи той факт, що рід Гошкевичів має достатньо давню історію і проіснував з кінця XVII – до середини XX ст., у роботі доцільно було представити рівень історичної пам'яті представників роду.

Однак, відзначені нами дискусійні моменти та помічені недоліки суттєво не впливають на високу позитивну оцінку представленої роботи, яка однозначно репрезентує оригінальне, самостійне і цілісне дослідження. Результати дисертаційного дослідження знайшли оптимальне віддзеркалення в наукових публікаціях авторки з даної теми та здобули достатню апробацію на наукових конференціях.

Висновки виглядають достовірними і розкривають суть поставлених завдань і не викликають заперечень. Додатки відповідають темі і змісту роботи.

Робота Шевченко Анастасії Віталіївни «Рід Гошкевичів у соціокультурному житті України» на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 032 Історія та археологія за своєю актуальністю, науково-теоретичним рівнем, науковою новизною та практичним значенням відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 р. «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 032 Історія та археологія».

Офіційний опонент:
доктор історичних наук, професор,
професор кафедри історії, археології та
методики викладання Херсонського
державного університету О. В. Черемісін

Підпис О. В. Черемісіна
Засвідчую: начальник ВК
Кураєв И. А
02.12.2021